

Književna poročila

F. Milčinski, Volkašin. Roparska pravljica v enem dejanju. Glasbo po narodnih napevih priredil E. A(damič). Ljubljana 1913. Založil L. Schwentner. M. 80. 74 str. Broš. 80 vin.

„V starih časih“ — tako se pričenjajo povesti, ki so s svojo divjo romantičnostjo in krutimi grozotami dramile našo deško fantazijo, da smo slušali z odprtimi usti in še ponoči v nemirnih sanjah vzkrikali od tesnobnih groz, ko se je iztezala preko nas, majhnih in preplašenih, črna dolga roka krvivejnega razbojnika. Blodili smo po neskončnih črnih lesovih, mimo globokih prepadov, izgubljali se plakajoč in se srečavali z bradatimi, nepoznanimi možmi, ki so hudo gledali in nas brezsrčno tirali s sabo na svoj dom. In tam v visoki črni hiši smo bili priča neštetim trinoškim činom in z zastajajočim dihom smo prisluškovali krohotu razbojnikov, hreščanju kosti, škrtanju zob in globokemu ječanju nedolžnih žrtev . . .

Nešteto je variacij, a vse te povesti so si podobne na las, razširjene menda pri vseh narodih in po vseh krajih, kar znači, kako globoko so proniknile v narodov duh. Narod jih pripoveduje v prozi in verzih. Tudi slovenska pesem se je obogatila z njimi. In odtod je dvignil g. Milčinski ta svoj motiv in ga prepesnil v „roparsko pravljico v enem dejanju“. Če je opravičena ta označba, ali če ni — poglobitveno se mi vidi, da nam ni napisal nikakih drugih „Rokovnjačev“, niti drugega „Divjega lovca“, ni narisal širokih slik, idealiziranih in pretiranih na smešno plat, z golo teatraliko in genljivo ljubeznijo po šablonski maniri „ljudskih iger s petjem“. Posegel je globlje in postavil dejanje, ki edino pravzaprav tvori jedro pravljice, v ozadje, pred očmi gledalca pa se odigrava notranji konflikt mlade žene. Ljubezen in groza se borita v nji, ta dva dramatska elementa, ki opravičujeta pisatelja, da si ni izbral oblike preproste povesti. Vso „pravljico“ delim v dva dela: prvi, ki tvori uvod, v okviru celote morebiti nekam dolg, je slika vesele kmetske svatbe, ki traja tri dni in tri noči in ki jo pozdravlja že rosa tretjega jutra, njene stare šege in običaji, s svati in godci, s pogačo in petjem, ter nato drugi del: sanje Katine in mojstrski besedni boj med Kato in Volkašinom.

Kata Boljančeva, neustrašna in drzna mladenka, se je poročila z Jurajem Nenadom, bogatim po svojih belih dvorih in telesni moči. Svatujejo. Kata in Juraj se odpeljeta na njun dom, a gostija se veselo in šumno nadaljuje. Tu srečamo osebe, ki jih je postavilo življenje pisatelju v knjigo. Poznamo korenjaka Matjaža, nesrečnega, jokavega zaljubljenca Tilna, očeta Boljanca in možatega starejšino in vse druge, ki nosijo svoje obraze in govore svojo besedo. — A nenadoma plane v ta veseli dirindaj neustrašna Kata preplašena, blede, trepetajoča. Kaj je ž njo? Gostje se čudijo: ušla je možu. Oče, mati poprašujeta po vzroku, Kata molči. Le svojega brata Matjaža pošlje v mesto s tajnim naročilom. In pirovanje, ki je nekoliko zastalo, se nadaljuje ob prisotnosti Kate. Prineso pogačo, ki jo reže starejšina med petjem in poljubljanjem. V ozadju pa še pojavi Katin mož Juraj Nenad, črn in visok. Groza obide Kato. Juraj jo prosi, naj se vrne ž njim, Kata pa mu je tuja in sovražna. In nato jame pripovedovati „sanje“ svoje prve poročne noči. A obenem že prične siliti vsa nemirna Juraja, naj ubeži. Juraj pa kljubuje in hoče čuti „sanje“ svoje žene do konca. V teh „sanjah“ je videla žena svojega moža kot glavarja

razbojnikov. Prisostvovala je skrivaj ropu, ki ga je izvršil v kleti domače hiše njen mož na tujem, neznanem mladeniču. Groza je pala na poslušalce. Kata jim ukaže, naj se odstranijo. In spet se rahlo drami v nji ljubezen in zato prosi svojega moža iznova, naj ubeži. Še je čas . . . A Juraj, ki vidi, da je izdan od svoje lastne ljubljene žene, ki bi ga edina mogla preustvariti, ji kljubuje še nadalje in ji pove vse: Volkašin mu je ime, hajduk je, strah in trepet daleč naokrog. Da, ropal in moril je, a Kata, ki je izdala svojega moža, ljubečega in vsega vdanega, je po svojem srcu trša od hajduka. In ko jo končno spomni Juraj njenega sina ali hčere, ki pride, in sramote, ki bo pala na Kato in otroke, tedaj se v nji nenadoma zopet dvigne iz groze in studa in sovraštva vsa velika ljubezen te žene do svojega moža roparja. Oklene se ga s silo, ubežati hoče ž njim. Že je prepozno: pred vrati stoje vojaki.

V to skromno, romantično zgodnico, v to mrtvo grudo je dahnil g. Milčinski živega duha svoje pesniške besede. In pod njegovim peresom je nastal umotvor, tragičen poem. Ta „bela“ Kata, jaka in nesrečna, vsa strta in ponižana, ki se bori s svojim ponosom in svojo ljubeznijo, čustvena in vroča v svoji nepreudarnosti, je najboljši tip, ki ga nam je ustvaril pisatelj. Iz srede življenja je. Volkašin, pol zver pol dete, pa je popolnoma pesniška osebnost, roparski heroj: krvoloč, a neskončno ljubeč s svojim otročjim srcem. No berač „Malha“ in brusač je dvoje stereotipnih figur.

O jeziku posebej ne bom govoril: tako svež in nepotvorjen je, tako pristno naroden, kot je vse delo. Še v besedi se poznajo sledovi narodne pesmi. Tehnično je prvi del brez dejanja in bi se pri uprizoritvi moral odigrati v jako brzem tempu. Takisto tudi pevske vložke, ki sicer ne stoje z dejanjem samim v nikaki organski zvezi, a tvorijo kot medigra čudovito lep in posrečen prehod k drugemu tragičnemu delu. Prijatelj Adamič mi je preigral svojo partituro na klavirju. Lahkotna godba je, z znanimi, lepimi narodnimi motivi. Na pevce in na zbor ne stavi posebnih težkoč in bi se mogla proizvajati tudi zase. Vsekakor več težkoč in mnogo več spretnosti pa zahtevata od igralcev vlogi Volkašina in Kate, in zato se v doglednem času na naših skromnih diletantskih odrih, ki jim je namenjena, ne bo igrala mnogo ta lepa „roparska pravljica“.

Fran Albrecht.

Fr. Remec, Na devinski skali. Zgodovinski roman. „Narodna tiskarna“ v Ljubljani, 1913. 8°. 311 str. Broš. 2 K, vez. 3 K.

Dogodki predočujejo kratko fazo srednjeveškega življenja; ponazorjen je v tej Remčevi stvaritvi prvi začetek 13. stoletja, misel-vodnico tvori ekspanzivnost oblastnega Ogleja v moralnem in materialnem oziru ter naravni odpor na slovenskih tleh, osredotočen okoli najzanimivejšega goriškega gradu Devina ob Adrijskem morju. Na tej skalni utrdbi — Pucinum so jo nazivali nekoč Rimljani — kakor tudi na Premu, v Senožečah in v Belaju je vladala plemiška rodbina, ki je bila po tedanji šegi in navadi živa nadloga v Trst potujočim trgovcem, dokler ni prišla l. 1395. last izumrlega rodu Habsburžanom v roke.

Takratnega gospodarja Jurja Devinskega nam je očrtal pisatelj kot dokaj prikupnega moža, vnetega za blagor in prospeh svojih podanikov; edini izmed sosednih vitezov in velikašev je bil ohranil neodvisnost od grabežljivih akvilejskih patrijarhov, spoznavši njih gospodovalne tendence. Vendar zaradi denarnih stisk se je čutil primoranega odprodajati za patrijarhatove zlatnike kos za kosom svojih vrhovnih pravic. Poleg tega so prežali tudi avstrijski vojvoda, beneški dož in mejni grof istrski na njegovo obširno posest. Do krvavega spoprijema je prišlo, ko je zastopnik Ogleja na podlagi podle, a specijozne obtožnice izobčil neupogljivega